

УДК 372.32

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12\(30\)-443-451](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-443-451)

Рудницька-Юрійчук Ірина Романівна кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти, факультет педагогіки, психології та соціальної роботи, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Рівненська, 14, м. Чернівці, тел.: (0372) 50-94-31, <https://orcid.org/0000-0003-0876-7751>

ЗОБРАЖУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У сучасному суспільстві батьків і педагогів цікавить питання: яким чином організувати навчально-виховний процес, щоб дитина, яка тільки-но знайомиться із навколишнім світом, зростала впевненою, обізнаною та компетентною, щасливою, розумною, доброю і успішною.

Особистість людини формується та розвивається в результаті впливу різних факторів: об'єктивних і суб'єктивних, природних і суспільних. Дитина виступає як суб'єкт формування власної особистості, тобто становлення себе як соціальної істоти в результаті взаємовпливу навколишнього середовища та системи виховання. З одного боку, індивід засвоює соціальний досвід, цінності, норми, установки, властиві соціуму, суспільству і соціальним групам, до яких він належить, а з іншого – активно входить у систему соціальних зв'язків, завдяки яким і набуває соціального досвіду.

Сьогодні в педагогічних дослідженнях особливе місце посідає питання соціалізації дітей дошкільного віку – це пояснюється динамічністю сучасної соціокультурної ситуації та усвідомленням науковцями необхідності формування адаптивних механізмів і мобільності молодого покоління в умовах постійних змін середовища. Особливого пріоритету набувають дослідження дитячої особистості, обґрунтування умов її повноцінного та гармонійного розвитку, що приводить до пошуку шляхів оновлення змісту освіти й виховання дитини, психолого-педагогічних умов оптимального розвитку дітей у сім'ї та закладах дошкільної освіти.

Науковці переконують – зображувальна діяльність є першою освітньою діяльністю, за допомогою якої дитина дошкільного віку має можливість передавати узагальнену картину реальної дійсності, свої узагальнені враження про ті явища навколишнього життя, які вона споглядає у своєму побуті. Засобами у даному випадку слугують художніх образи: знаки, символи та ін.

У статті розглянуті особливості соціального розвитку дітей дошкільного віку засобами зображувальної діяльності, розкривається сутність уявлень

дітей дошкільного віку про соціальний світ, позначається сутність соціалізації засобами образотворчої діяльності.

Ключові слова: діти дошкільного віку, зображувальна діяльність, соціалізація особистості, соціальний розвиток дітей-дошкільників.

Rudnytska-Yuriichuk Iryna Romanivna Ph.D in Pedagogical Sciences, Assistant of Department of Pedagogy and Psychology of Preschool and Special Education, Faculty of Pedagogy, Psychology and Social Work, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Rivnens`ka St., 14, Chernivtsi, tel.: (0372) 50-94-31, <https://orcid.org/0000-0003-0876-7751>

VISUAL ACTIVITY AS A FACTOR OF INFLUENCE ON THE PRESCHOOL CHILDREN SOCIAL DEVELOPMENT

Abstract. In modern society, parents and teachers are interested in the question of how to organize the educational process so that a child who is just getting to know the world around him/her grows up as a confident, happy, intelligent, kind and successful human.

The personality is formed and developed as a result of various factors influence i.e., objective and subjective, natural and social. The child acts as a subject of his own personality formation, namely, his/her development as a social being as a result of the mutual influence by the environment and the education system. On the one hand, an individual learns social experience, values, norms, and attitudes characteristic of the society, community and social groups which he/she belongs to, and on the other hand, he/she actively involves the system of social connections, thanks to which he/she acquires social experience.

Nowadays the issue of preschool children socialization occupies a special place in pedagogical research, it is explained by the dynamism of the modern socio-cultural situation and the scientist's awareness of the need to form adaptive mechanisms and mobility of the young generation in conditions of constant environmental changes. Special priority is given to the study of the child's personality, the conditions substantiation for its full and harmonious development, which leads to the search for ways to update the education and upbringing of the child content, psychological and pedagogical conditions for the optimal improvement of children in the family and preschool education institutions.

Scientists are convinced that visual activity is the first educational practice, with the help of which a preschool child has the opportunity to convey a generalized reality picture, his/her universal impressions of the surrounding life phenomena that they observe in their everyday life. Signs, symbols and so on are the artistic images means in this case.

The article examines the peculiarities of the preschool children social development by means of visual activity, reveals the essence of the preschool

children's ideas about the social world, indicates the essence of socialization by means of visual activity.

Keywords: preschool children, visual activity, personality socialization, preschool children social development.

Постановка проблеми. Становлення української державності, розбудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру. Закладена в сучасних державних документах (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Закони України «Про освіту» та «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти) методологія освіти надає пріоритетності соціально розвиненій особистості, її життєвому самовизначенню, самореалізації, життєтворчості і, відповідно, апелює до сучасної особистісно зорієнтованої парадигми освіти. Потреби суспільства в самостійній, творчій, ініціативній особистості визначають нові параметри перебігу соціалізації, висувають підвищені вимоги до її суб'єкта щодо формування нових моделей соціальної поведінки, конструювання персональної системи цінностей, унаслідок чого перед педагогічною наукою постає потреба переосмислення й перегляду традиційних настанов у соціалізації та вихованні дітей і молоді.

Початок XXI століття знаменувався в освіті дослідженням питань, пов'язаних із розвитком людини у соціокультурному векторі. Проведений аналіз досліджень останніх десятиліть у таких галузях, як психологія, педагогіка, філософія, соціологія засвідчує, що категорія «соціокультурний розвиток» розглядається стосовно людини у небагатьох роботах.

З перших днів свого життя дитина оточена різними людьми та з самого початку бере участь у соціальних взаємодіях. Це і є той досвід спілкування, якого дитина набуває, перш ніж навчитися говорити. Процес її соціалізації залежить головним чином від соціальних законів та формується лише за наявності відповідних соціальних умов життя. Процес формування соціального досвіду дитини впливає не тільки на її оточення, але і на діяльність, в якій вона займається. Сильним фактором, що впливає на особистість (через його синтетичну природу для соціалізації), особливим засобом набуття соціального досвіду для дошкільника є зображувальна діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес соціалізації дітей дошкільного віку у філософського-освітньому контексті тією чи іншою мірою досліджено у працях вітчизняних учених: Л. Артемової, І. Бега, А. Богущ, Н. Гавриш, І. Зязюна, Л. Коваль, О. Кононко, Н. Лисенко, А. Макаренка, Т. Поніманської, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського та зарубіжних науковців і дослідників: Р. Байярда, А. Біне, Дж. Міда, О. Нейла, Ж. Піаже, Г. Тарда, З. Фрейда, С. Френе, в яких вони вказували на взаємозалежність між умовами

соціального середовища та розвитком особистості. Дослідженням методики навчання дошкільників зображувальній діяльності та впливу зображувальної діяльності на загальний розвиток дітей дошкільного віку займалися вітчизняні педагоги та дослідники: Л. Артемова, Л. Глухенька, М. Дубовик, Н. Дяченко, В. Ждан, Т. Зотєєва, Н. Кириченко, Г. Підкурманна, Р. Садикова, Н. Сирченко, Л. Скиданова, Н. Яришева та ін. У дошкільній педагогіці в роботах вчених О. Акулової, Л. Артемової, Т. Караманенко, С. Машевської та інших розкривається проблема зображувальної діяльності як засобу індивідуального розвитку та освіти.

Більшість дослідників розкривають свій аспект розуміння даної категорії у таких напрямках: вивчають соціально-культурний розвиток в різні вікові періоди життя людини, розглядають в якості складових компонентів різні поняття, що входять в нього, часто не пов'язані з розвитком, а тільки з визначальними його компонентами «соціально-культурне». Варто зауважити, що в довідковій літературі ми не знайшли формулювання таких дефініцій як «соціокультурний розвиток», «соціокультурний розвиток дітей». Отже, цей факт відносить дану категорію до маловивченої, яка, на наш погляд, потребує додаткового наукового дослідження і визначення. Саме тому ми будемо послуговуватися терміном «соціальний розвиток», а зображувальну діяльність дітей дошкільного віку розглядатимемо у якості поняття «засіб», «фактор» впливу на соціальний розвиток дітей дошкільного віку.

Мета статті. Розкрити особливості зображувальної діяльності як особливого фактору впливу на соціальний розвиток дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи реалії сучасності, формування соціального досвіду як основи соціальної компетентності має починатися з дошкільного періоду. Потреба в соціальному досвіді дошкільника представляється Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні [1]. У цьому державному стандарті розвиток дитини в дошкільному віці визначається, зокрема, необхідністю створення сприятливих умов для становлення її соціального досвіду, конституції основи соціальної компетентності дитини, розвитку її соціальних емоцій, мотивацій та орієнтації на навчання в реальних соціальних умовах.

Розглянуте поняття «соціалізація особистості» дає нам підставу трактувати його «як двосторонній процес взаємодії людини й соціального середовища, тобто включення її в систему суспільних відносин через засвоєння соціального досвіду, а також самостійного відтворення цих відносин, у ході яких і відбувається формування неповторної, унікальної особистості» [3, с.104].

Особистість людини формується та розвивається в результаті впливу різних факторів: об'єктивних і суб'єктивних, природних і суспільних. Дитина виступає як суб'єкт формування власної особистості, тобто становлення себе як соціальної істоти в результаті взаємовпливу навколишнього середовища та

системи виховання. У середовищі дитина соціалізується: з одного боку, індивід засвоює соціальний досвід, цінності, норми, установки, властиві соціуму, суспільству і соціальним групам, до яких він належить, а з іншого – активно входить у систему соціальних зв'язків, завдяки яким і набуває соціального досвіду [4, с.29].

Дошкільний вік, безперечно, вважають самоцінним етапом соціального становлення особистості кожної людини. Соціальний розвиток дитини визначається її положенням у суспільстві, системою міжособистісних взаємин як із дорослими, так і з однолітками та соціумом в цілому. Дитина з самого початку свого життя включена в соціокультурні, суспільні та міжособистісні взаємини. Пошук нових шляхів, які б допомогли молодому поколінню ознайомитися із усім накопиченим людством соціальним та духовним досвідом, стає викликом та актуальною проблемою для педагогічних кіл [2, с.48].

Спілкування із дорослим є етапом пізнання соціального світу. Дитина активно взаємодіє із зовнішнім світом, передаючи його відмінні риси в художньому образі. Крім того, у дитини складається відношення і до себе, як до активного учасника цього процесу. Прийнято виділяти сукупність цих видів відносин таким чином: до предметного світу, до соціального світу оточуючих людей, до самого себе.

Нині ж, у час, коли відроджується інтерес до проблеми художньо-естетичного розвитку особистості, а також зростає розуміння його ролі в ситуації розвитку сучасного суспільства, актуальним та необхідним є ведення науково-практичного пошуку оптимізації освітньо-виховного процесу та інноваційних форм організації художньої освіти дітей дошкільного віку.

Зображувальна діяльність дозволяє дитині-дошкільнику пізнавати навколишній світ та відносини між людьми через художні образи. Образотворче мистецтво, як специфічна форма зображення навколишньої дійсності, як педагогічно адаптований досвід людства, дозволяє розвивати у дітей-дошкільників практично всі пізнавальні психічні процеси: сприймання, пам'ять, мовлення, мислення, уяву та ін., необхідні для подальшого удосконалення особистісних якостей та творчих здібностей. Науковці виділяють шляхи пізнання навколишнього життя через зображувальну діяльність: через ознайомлення дітей з матеріалом, через створення ними образу в малюнку. Крім того, стратегічну лінію художнього розвитку дітей дошкільного віку визначає завдання спрямованого і послідовного формування основ художньої культури з метою сприяння формуванню у дитини власного відношення до світу і гармонізації світосприйняття картини світу [2, с.48]. Малюючи, дитина виявляє своє прагнення до пізнання навколишнього світу, і саме за малюнком певною мірою можна з'ясувати рівень цього пізнання. Чим більше розвинене в дітей сприйняття, спостережливість, чим ширше запас їх уявлень, тим повніше й точніше вони відображають дійсність у своїй творчості, тим багатші й виразніші їх малюнки. Ліплення дозволяє зобразити

предмети у тривимірному просторі. У процесі ліплення дитина може передавати форму людини, тварин, птахів, фруктів, посуду тощо. Цінним є те, що властивості використовуваних у ліпленні матеріалів дозволяють неодноразово змінювати форму, досягаючи бажаної виразності.

У дошкільному віці закладаються основи особистості. У процесі зображувальної діяльності формуються уявлення про навколишній предметний і соціальний світ.

В образотвірчій діяльності процес соціалізації відбувається найбільш ефективно. Соціалізація дитини відображає досвід її духовного входження в суспільство, причому перевага позитивних або негативних аспектів у процесах соціалізації особистості дитини в період дитинства створює передумови для подальшої позитивної або негативної соціалізації дорослої людини. В дошкільному віці закладаються основи особистості.

Зображувальна діяльність (малювання) є, першою освітньою діяльністю, в якій дитина навчається передавати свої враження про навколишню дійсність не за допомогою слів, спілкування, а за допомогою художніх образів, знаків, символів, що природно, готує її до оволодіння іншими видами навчальної діяльності.

Процес художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку ґрунтується на специфічних методах виховання і організації дитячої діяльності [2, с.48]; саме у процесі їх використання зображувальна діяльність виступає фактором впливу на соціальний розвиток дітей-дошкільників. Виділимо найбільш дієві з них:

Метод бесіди-повідомлення спрямований на формування у дитини інтересу до знань, виховання інтересу до пізнавальної діяльності. Вміло формулюючи пошукові питання, дорослий спонукає вихованця до роздумів і відкриття істини. В ході евристичної бесіди діти дошкільного віку здобувають знання шляхом власних зусиль і роздумів.

Метод цілеспрямованого спостереження збагачує уявлення дитини, сприяє більш диференційованому глибокому сприйняттю творів мистецтва, споглядання, сенсорний досвід дітей, їх здатність диференціювати відтінки, використовувані художником за їх кольоровою приналежністю.

Метод порівняння активізує увагу дітей на впізнання художніх образів, естетичних предметів і явищ.

Метод діалогу: зміст даного методу полягає в обміні поглядами з конкретної проблеми. За допомогою діалогу діти набувають нових знань, без яких він (діалог) стає безпредметним і беззмістовним. Діалог стимулює пізнавальний інтерес дитини і в процесі ознайомлення дітей дошкільного віку з мистецтвом розглядається нами на наступних рівнях: а) комунікативний рівень (діалог як засіб сприйняття художніх образів дітьми, переробки і передачі готового змісту художніх творів тощо); б) дискусивно-логічний рівень (діалог як форма мовленнєвого спілкування, який поєднує в собі

функції мовця і слухача, де кожне висловлювання виступає в широкому соціально-культурному контексті); в) культурологічний рівень (діалог як властивість культури розкривається в практиці спілкування з мистецькими творами різних національних культур).

Метод демонстрації художнього твору полягає в наочно-чуттєвому ознайомленні дитини з художніми образами. Демонстрація художніх творів починається з художнього сприйняття. Даний метод ефективний за умови, якщо дитина-дошкільник сама вивчає предмет, процес або явище та встановлює певні залежності, завдяки чому здійснюється активний пізнавальний процес – осмислюються предмети і явища, а не чужі уявлення про них.

Метод пізнавальної гри – це спеціально створені педагогом ігрові ситуації, що моделюють реальність, в яких дитина знаходить певний вихід власними діями. Використання в процесі пізнання ігрових моментів дозволяє дитині глибше розуміти художні образи й сприяє розвитку її творчих здібностей.

Основними методами сучасної мистецької освіти дошкільнят виступає різноманіття таких методів, які складають основу педагогічної технології художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку.

Метод пробудження гранично творчої самодіяльності, в результаті якої у дітей починає формуватися досвід самоорганізації, самодіяльності, саморозвитку.

Метод естетичного переконання, коли форма, колорит, лінія, маса і простір, фактура художнього образу повинні переконувати собою безпосередньо, як безумовний естетичний факт.

Метод пробудження яскравих естетичних емоцій і переживань з метою оволодіння вмінням співпереживання, співучасті.

Метод сенсорного насичення – без сенсорної основи немислиме залучення дітей до художньо-естетичної культури.

Метод естетичного вибору або «переконання красою», спрямований на формування естетичного смаку дитини.

Метод різноманітної мистецької практики, що передбачає специфічну дитячу активність, в якій вихованець отримує «опанування» над художніми матеріалами, опановує інструменти художньо-творчої діяльності і створює оригінальний естетичний продукт.

Метод образного бачення передбачає емоційно-образне дослідження об'єкта або художнього образу, його розгляд і вираження у словесній або графічній формах.

Метод фантазування як спосіб створення невідомого раніше продукту в результаті власних розумових дій реалізується наступними прийомами: а) заміщення якостей одного об'єкта якостями іншого з метою створення нового об'єкта, б) пошук властивостей створеного об'єкта в іншому середовищі.

Метод співтворчості (дитини з педагогом, народним майстром, художником, однолітками тощо).

Резюмуючи вище зазначене, можемо констатувати, що виділені опорні принципи можуть виступати як педагогічні орієнтири творчості педагога в художньо-естетичному розвитку дітей дошкільного віку. Продуктивність і перспективність використання педагогічної технології бачиться за умови дотримання таких факторів:

1. активною точкою освітнього процесу є особистість дитини, а характер взаємодії педагога і дитини через включення в різні види творчої діяльності забезпечують їй ефективність творчого розвитку і проєктують художньо-естетичну особу;

2. увага педагога спрямовується на активний пошук інноваційних форм і змісту художньо-творчої діяльності дітей у привласненні художнього досвіду;

3. освоєння комплексу засобів і способів художньо-творчої діяльності у відповідності з закономірностями соціально-культурного розвитку особистості дитини, яка спрямована на поетапні зміни і перехід дитини на більш високий рівень їх освоєння;

4. спрямоване і безперервне залучення дітей дошкільного віку до художньої культури дозволить формувати естетичний досвід, що стане основою становлення у свідомості дитини цілісної картини світу та її готовності до самореалізації, саморозвитку і творчості [2, с.52].

Висновки. Образотворча діяльність тісно пов'язана із пізнанням навколишнього життя. Спочатку це безпосереднє знайомство з властивостями матеріалів (паперу, олівців, фарб, глини тощо). Далі дитина продовжує набувати знання про навколишні предмети, про матеріали та обладнання, проте її інтерес до матеріалу буде зумовлений прагненням передати в образотворчій формі свої думки, враження, які вона отримала від спілкування з оточуючими її людьми та від побаченого у навколишньому світі.

У процесі образотворчої діяльності уточнюються та поглиблюються зорові уявлення дітей про предмети навколишньої дійсності. Дитячий малюнок іноді свідчить про неправильне уявлення дитини про предмет, але за малюнком, ліпленням не завжди можна судити про правильність дитячих уявлень. Задум дитини ширший і багатший за її образотворчі можливості, оскільки розвиток уявлень випереджає розвиток дитячих образотворчих умінь та навичок.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція. 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
<https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876>

2. Давидова М.О. Художньо-творча діяльність як засіб соціокультурного розвитку дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта у сучасному освітньому просторі : актуальні проблеми, досвід, інновації* : матеріали V наук.-практ. конф., Харків, 23-24 березня 2019 р. Харківський національний педагогічний ун-т імені Г.С. Сковороди. Харків : ХНПУ, 2019. С. 48-53. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/4654571b-adce-4212-b6f1-0823d1194aeb>

3.Рогальська І.П. *Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід*: [монографія]. Київ: Міленіум, 2008. 400 с. URL: <http://www.disslib.org/teoretyko-metodychni-zasady-sotsializatsiyi-osobystosti-u-doshkilnomu-dytynstvi.html>

4.Тарабасова Л.Г. Соціальний розвиток дошкільника: фактор впливу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 79. Т.4. С. 29 -33. URL : http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_4/7.pdf

References:

1. Bazovyj komponent doshkil`noyi osvity. Nova redakciya. 2021 r. (2021). [Basic component of preschool education. New edition. 2021]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> <https://ezavdnz.mcfra.ua/book?bid=37876> [in Ukrainian].

2. Davydova M.O. (2019). Xudozhn`o-tvorcha diyal`nist` yak zasib sociokul`turnogo rozvytku ditej doshkil`nogo viku [Artistic and creative activity as a means of socio-cultural development of preschool children]. *Doshkil`na osvita u suchasnomu osvith`omu prostori: aktual`ni problemy`, dosvid, innovaciyi : materialy` V nauk.-prakt. konf.*, Xarkiv, 23-24.03.2019. Xarkiv. nacz. ped. un-t imeni G.S. Skovorody. Xarkiv : XNPU. 48-53. Retrieved from: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/4654571b-adce-4212-b6f1-0823d1194aeb> [in Ukrainian].

3. Rogal`s`ka I.P. (2008). Socializaciya osobystosti u doshkil`nomu dytynstvi : sutnist`, specyfyka, suprovid : monografiya. [Socialization of personality in preschool childhood: essence, specificity, support : monograph]. Kyiv : Milenium. 400. Retrieved from: <http://www.disslib.org/teoretyko-metodychni-zasady-sotsializatsiyi-osobystosti-u-doshkilnomu-dytynstvi.html> [in Ukrainian].

4. Tarabasova L.G. (2020). Social`ny`j rozvytok doshkil`nyka: faktor vplyvu. [Social development of a preschooler: a factor of influence]. *Pedagogika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshhij i zagal`noosvitnij shkolax*. 79. 29-33. Retrieved from: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_4/7.pdf [in Ukrainian].